

Kansalaistaitoja vai kilpailukykyä?

Informaatiolukutaidon toimintapoliittiset kehykset

Anna-Aurora Kork & Tuuli Turja

ABSTRACT

Civic competence or national competitiveness? The framing of information literacy in the Finnish policy documents

The study examines information literacy (IL) from a policy perspective with the objective of analyzing how IL is framed in Finnish policy documents. Three policy frames were identified using an analytical framework drawn upon research literature. IL was associated with continuous learning, national competitiveness and civic competence. Ensuring skilled workforce together with active and digital citizenship was emphasized in the policy objectives framing IL. The findings reveal IL as a fragmented concept in policy documents. Instead of incremental development, the promotion of IL is scattered across different policy areas and ministries. Therefore, the national policy lacks a shared and public problem definition about what makes IL a societal issue. As a conclusion, rather than focusing on separate skills and competencies, IL should be acknowledged as an ambiguous political concept including multiple definitions, interests and ways of framing the problem. Integrative and horizontal IL policy formulated under information policy is recommended.

Keywords: information literacy, public policy, frame analysis, policy documents, Finland

JOHDANTO

Informaatiolukutaidon edistäminen on hallintoa läpileikkaava kehittämisteema, jota pidetään yhteiskunnallisesti tärkeänä tavoitteena. Sitä tarvitaan niin digitaalisissa ympäristöissä kuin päätöksentekoon osallistumiseksi. Informaatiolukutaidon strategista ja poliittista merkitystä on tutkittu vasta vähän (Virkus 2013). Unescon

kansainvälisistä julistuksista ja Euroopan komission strategioista huolimatta informaatiolukutaito ei ole saavuttanut yhtenäistä poliittista agenda Euroopassa (Basili 2011; Crawford 2020). Vaikka informaatiolukutaitoon kytkeytyy koulutus- ja työvoimapoliittisia intressejä, kansallisia informaatiolukutaidon toimintapoliittikoja on alkanut syntyä vasta hiljattain (Bradley 2013). Suomea on pidetty yhtenä harvoista maista, joiden politiikka-asiakirjoista on löytynyt jokin eksplisiittinen maininta informaatiolukutaidoista. Näistä tosin suurin osa liittyi kurssi- tai hankekuvauksiin lähinnä opetusministeriön ja koulutuspolitiikan alueilta, eikä niinkään hallinnon kehittämisstrategioihin (Basili 2011; Whitworth 2011; Merimaa & Lepik 2020).

Yhteisen terminologian puuttuminen voi seilittää sitä, ettei informaatiolukutaito ole päässyt vahvemmin poliittiselle agendalle eikä siten saavuttanut legitimitteettiä osana julkista toimintapolitiikkaa (Haras & Brasley 2011; Wagner 2019; Carlsson 2019). Suomenkielinenkin informaatiolukutaidon termi on koettu vieraaksi ja siksi on puhuttu esimerkiksi monilukutaidoista, tietotaidoista tai tiedonhallintataidoista (ks. Ojaranta 2018).

Informaatiolukutaito pelkistetään helposti yksilölliseksi kyvyksi käsitellä tietoa, kuten tiedonhakuun, kriittiseen arviointiin ja tiedon hyödyntämiseen liittyviksi taidoiksi. Perinteisen taitoperusteisen näkemyksen mukaan informaatiolukutaitoinen henkilö kykenee määrittelemään tarvitsemansa tiedon, löytämään ja käyttämään tietoa arvioimalla sen hyödyllisyyttä ja luotettavuutta sekä liittämään sen aiempaan tietopohjaansa (ALA 1989). Uusimpien näkemysten mukaan informaatiolukutaitoon liitetään taitojen lisäksi myös kontekstit, tietokäytännöt ja keinot, joilla edistetään monenlaisia henkilökohtaisia, sosiaalisia, ammatillisia tai koulutuksellisia tavoitteita (ALIA 2006). Esimerkiksi korkeakoulujen informaatiolukutaidon uudessa viitekehyksessä (ACRL 2016) nostetaan esiin

informaatiolukutaitojen oppimiseen liittyen eettisyyden ja osallisuuden näkökulmat sekä reflektiivinen tiedon löytämisen, luomisen ja arvostamisen prosessi.

Informaatiolukutaidon edistäminen palvelee monia yhteiskuntapoliittisia päämääriä, kuten teknologista osaamista, taloudellista kehitystä, demokratiaa ja hyvinvointia. Aiemmassa, lähinnä informaatiotutkimuksen alan tutkimuskirjallisuudessa, informaatiolukutaitoa on käsitteellistetty tiedon tuottamisen ja hankkimisen näkökulmista. Tutkimuksissa se ymmärretään tietoyhteiskunnan edellyttämien taitojen hankkimisena, tiedonkäsitteelyyn liittyvänä ajatteluprosessina tai osallistumisena sosiaalisiin käytäntöihin (Addison & Meyers 2013; Lloyd 2017). Informaatiolukutaito on siten perinteisesti käsitteellistetty yksilön kompetenssina, ajattelutapana tai informaatiokäytänteinä (ks. Limberg ym. 2012; Addison & Meyers 2013; Sample 2020). Uudempi käsitys korostaa tiedon käyttämiseen ja hyödyntämiseen liittyviä sosiopoliittisia taitoja, joita tarvitaan yhteiskunnassa toimimiseen ja vaikuttamiseen. Siksi informaatiolukutaitoa pitäisi tulkita myös sosiokulttuurisesti eli organisatorisista, poliittisista tai yhteiskunnallisista konteksteista käsin. (Tuominen ym. 2005; Andersson 2006; Lloyd 2010; Limberg ym. 2012).

Akateemista keskustelua ovat dominoineet opetus- ja kirjastoalan näkökulmat ja siten kasvatus- ja informaatiotieteiden perinteet, mikä on politiikassa näkynyt pragmaattisina tarvittavien yleistaitojen listauksina (Tuominen ym. 2005; Sturges & Gastinger 2009; Bradley 2013). Aiemmissa *policy*-tutkimuksissa (ks. Haras & Brasley 2011; Basili 2011; Whitworth 2014; Merimaa & Lepik 2020) on tunnustettu, että kansallisissa toimintapolitiikoissa informaatiolukutaitoon liittyy yhteiskuntapoliittisia ja teknistaloudellisia tavoitteita aina demokratian edistämisestä taloudellisen kasvun ja teknologisten innovaatioiden mahdollistamiseen. Informaatiolukutaitoa pidetään tärkeänä esimerkiksi kansalaisosallistumisen ja vaikuttamismahdollisuuksien sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta (Correia 2002; Martzoukou & Sayyad Abdi 2017; Zimmerman 2020).

Koska informaatiolukutaidolla on yhteiskunnallista merkitystä esimerkiksi oppimisen, demokratian sekä tai tieto- ja viestintäteknologisen kehityksen kannalta (Pilerot & Lindberg

2011), on sen toimintapolitiikan tutkimus hedelmällinen poliittis-hallinnollinen tutkimuskohde. Silti yhteiskuntatieteellinen, hallintotieteellinen ja johtamistieteellinen informaatiolukutaidon tutkimus on ollut marginaalista eikä poikkisektoraaalisuutta ole juurikaan huomioitu (Whitworth 2014, 76-77; Zimmerman 2020). Analysoimme informaatiolukutaidon toimintapoliittisia kehyksiä suomalaisissa politiikkadokumenteissa. Tutkimuksessamme tarkastelemme, *miten informaatiolukutaito käsitteellistyy suomalaisissa politiikka-asiakirjoissa ja millaisena toimintapolitiikan tavoitteena se näyttäytyy poliittis-hallinnollisesta näkökulmasta*. Kehysten avulla on mahdollista ymmärtää informaatiolukutaidon poliittista merkitystä eli millaiseksi poliittiseksi ongelmaksi se kehystyy. Samalla tullaan jäsentäneeksi informaatiolukutaitoa kansallisessa politiikassa. Tämä artikkeli kontribuoi informaatiolukutaidon poliittisen ulottuvuuden keskusteluihin, joissa kiinnostuksenkohteena ovat informaatiolukutaidon kansalliset toimintapolitiikat (esim. Whitworth 2011; Merimaa & Lepik 2020; Crawford 2020).

Toimintapolitiikalla (*policy*) tarkoitamme julkiseen hallintoon ja hallintaan liittyvää päätöksentekoa, jossa tehdään valintoja, käytetään julkista valtaa ja määritetään kollektiivisen toiminnan arvoperustaa, toimintalinjauksia ja normeja sille, miten yhteiskunnan, julkisten organisaatioiden tai kansalaisten tulisi toimia (ks. Virtanen 1995; Fischer 2003; Juntunen 2010). Toimintapolitiikan tavoite viittaa yhteiskunnallisen ongelman tai poliittisen ilmiön ratkaisemiseen. Taloudellis-poliittiset ja yhteiskunnalliset muutokset, kuten globalisaatio ja digitalisaatio, haastavat perinteisiä informaatiolukutaidon tulkintoja. Esimerkiksi media- ja informaatiolukutaitoa on alettu aktiivisesti edistää Euroopan komission strategioissa ja informaatiolukutaidon kansallisissa toimintapolitiikoissa (Grizzle ym. 2014; Palsa & Salomaa, 2020).

Tulevaisuusorientoituneen kansallisen informaatiolukutaidon agendan luomiseksi tarvitaan *policy*-tutkimusta siitä, millaisena strategisena tavoitteena informaatiolukutaito suomalaisessa toimintapolitiikassa näyttäytyy. Tutkimusten perusteella informaatiolukutaidon politiikka tulkitaan kapeasti eikä tutkimuksellista tai poliittis-hallinnollista yhteistyötä juurikaan hyödynnetä toimintapolitiikan määrittelyssä ja implemen-

toinnissa (Whitworth 2011; Basili 2011), vaikka laaja-alaisen hallinnan ja yhteistoiminnan tarve eri ministeriöiden välillä on tunnustettu (Basili 2011; Grizzle ym. 2014). Informaatiolukutaidon tutkimuskirjallisuudesta näyttää puuttuvan hallintotieteellinen keskustelu lähes täysin: kansainvälistä informaatiolukutaidon tutkimusta *public policy* -näkökulmasta on jonkin verran (ks. Haras & Brasley 2011; Carlsson 2019; Wagner 2019), mutta suomeksi informaatiolukutaidosta poliittisessa tai hallinnollisessa kontekstissa löytyy lähinnä vain muutama opinnäytetyö, nekin tiedonhallinnan näkökulmiin keskittyen (esim. Turpeinen 2013; Wahlstedt-Niskanen 2020). Alan tutkimusten vähyys on yllättävää myös siksi, että informaatiolukutaidon toimintapolitiikkaan kytkeytyy keskeisiä julkisen hallinnon tutkimus- ja kehittämissagendoja, kuten avoin ja sähköinen hallinto, palvelujen digitalisaatio sekä demokratian turvaaminen.

INFORMAATIOLOKUTAIDON YHTEISKUNTAPOLIITTINEN TUTKIMUS

Informaatiolukutaidon tutkimuksen perinteet ovat kasvatustieteissä, kirjastotieteessä ja informaatiotutkimuksessa (ks. Pilerot & Lindberg 2011). Niitä on yhdistänyt kognitiivinen lähestymistapa, jossa informaatiolukutaito käsitteellistetään kontekstista riippumattomina yksilöllisinä kykyinä (ks. Street 2011; Chinn & Homeyard 2016). Yksilön kompetensseihin perustuva käsitys on kapea, sillä siitä puuttuu ymmärrys tiedon tulkinnallisuudesta, vuorovaikutteisesta ja moninaisista informaatiokäytännöistä. Kun informaatiolukutaidon tutkimus on institutionalisoitunut kirjasto- ja informaatiotieteisiin, se on ollut omiaan rapauttamaan yhteisönäkökulmaa ja tiedonmuodostuksen intersubjektivisuutta korostavaa näkökulmaa (Whitworth 2014, 73).

Uudempi sosiokulttuurinen näkökulma kiinnittää huomion informaatiolukutaidon kontekstuaalisuuteen sekä niihin sosiaaliin ja kulttuurillisiin käytäntöihin, joissa tietoa tuotetaan ja käytetään (ks. Tuominen ym. 2005; Lloyd 2010; Lloyd 2017; Limberg ym. 2012). Informaatiolukutaidossa on kyse sosiokulttuurisista tietokäytännöistä (Savolainen 2021; Lloyd & Wilkinson 2016), jotka rakentuvat ihmisten välisessä jokapäiväisessä toiminnassa ja joihin heijastuu instituutioiden ja yhteisöjen arvoja.

Tällainen kriittinen lähestymistapa näkee informaatiolukutaidon kontekstisidonnaisena ilmiönä korostaen diskursiivisia, ideologisia ja poliittisiä näkökulmia (Sturges & Gasteringer 2010; Pilerot & Lindberg 2011) tai siihen kätkeytyviä valtasuhteita ja auktoriteettien merkityksiä (Whitworth 2014).

Informaatiolukutaidon määrittelemiseen vaikuttaa paitsi konteksti myös kahden monitulkintaisen käsitteen tulkitseminen ja niiden yhdistäminen: *information* ja *literacy* (Tuominen ym. 2005). Tiedon käsitettä voidaan problematisoida arvoketjujen tai hierarkioiden näkökulmasta (Ackoff 1989). Tietojohtamisen ja tiedonhallinnan kontekstissa erotetaan esimerkiksi data, informaatio, tietämys, ymmärrys (ks. Nonaka & Takeuch 1995; Laihonen 2009, 49–51; Kuusisto-Niemi 2016, 34–35). Informaatio on neutraalia datan analysointia tai kuvaamista, ja data puolestaan viittaa prosessoimattomiin tosiasioihin, symboleihin ja merkkeihin. Tietämys on siten riippuvainen toiminnasta ja kontekstista, eli tieto syntyy tehdystä tulkinnasta kokemusten ja arvojen pohjalta. (Ackoff 1989; Laihonen 2009.) Dataa ja informaatiota voidaan pitää eksplisiittisenä tietona, mutta tietämys ja ymmärrys yleensä edellyttävät toimijoiden kokemusta ts. hiljaista tietoa (Nonaka & Takeuch 1995). Informaatiolukutaidon kontekstissa tietonäkökulma voi olla siten yhdistelmä informaatiota, ymmärrystä, kykyä, kokemusta, taitoja ja arvoja, mikä tekee erilaisista tietokäsitteistä tulkinnanvaraisia (Rowley 2007; Freeburg 2017).

Toinen käsitteellinen ongelma liittyy *literacy* -käsitteeseen, joka suomen kielellä yleensä viittaa luku- ja kirjoitustaitoon, vaikka sillä on yhteys myös kirjastovistytykseen, kasvatukseen ja koulutukseen. Esimerkiksi uusien lukutaitojen kehityksessä monilukutaitoa pidetäänkin informaatiolukutaidon yläkäsitteenä. Lukutaito ei siten tarkoita enää pelkästään perinteistä yksilötasoista tekstin lukemista ja tuottamista, vaan yhteisöihin, osallisuuteen ja käytäntöihin tarvittavia retorisia ja poliittisia taitoja. (Kupiainen 2017.) Uusia lukutaitoja, kuten tieto- ja viestintäteknologisia taitoja, pyritään edistämään esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön ohjelmien ja hankkeiden kautta (Palsa & Salomaa 2020).

Erilaisia informaatiolukutaidon käsitteitä käytetään monenlaisten yhteiskuntapoliittisten

agendojen edistämiseksi. Demokratian, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja kansalaisosallistumisen näkökulmia käsitellään erityisesti media- ja informaatiolukutaidon (*digital/media information literacy*) tutkimuksissa. Niissä korostuu kansalaisten tieto- ja viestintätekniset media- ja digitaidot sekä tiedonhallintataitojen merkitys digitalisoituvassa yhteiskunnassa (Bradley 2013; Grizzle ym. 2014; Drotner ym. 2017; Palsa & Salomaa, 2020). Hyvinvointipolitiikassa osana kansalaisten terveyden ylläpitämisen ja edistämisen agenda on puolestaan käytetty käsitteitä terveydenlukutaito (*health literacy*) tai terveystiedon lukutaito (*health information literacy*). Niillä kuvataan potilaan terveyteen liittyviä tiedon tarpeita ja tiedon hyödyntämistä itseä koskevissa hoitopäätöksissä (ks. Peerson & Saunders 2009; Eriksson-Backa ym. 2012). Tutkimuksissa onkin esitetty informaatiolukutaidon käsitteen yhteydessä monikon käyttämistä kuvaamaan moninaisia taitoja (Buschman 2009; Pilerot & Lindberg 2011; Limberg ym. 2012; Bradley 2013).

Informaatiolukutaidon policy-tutkimus

Kansallisissa politiikkadokumenteissa käytetään harvoin eksplisiittisesti informaatiolukutaidon käsitettä (Merimaa & Lepik 2020), eivätkä monet päättäjät tunne käsitettä (Basili 2011). Whitworth (2011) on tarkastellut informaatiolukutaidon tulkintoja eri maiden politiikkadokumenteissa hyödyntämällä Bruce ym. (2006) informaatiolukutaidon kehysmallia. Tulosten mukaan suomalaisessa toimintapolitiikassa näkyi vain kolme informaatiolukutaidon kehystä kuuden sijasta: informaatiolukutaito liittyi tietosisältöihin, taitoihin ja oppimaan oppimiseen, kun taas henkilökohtaisen osaamisen merkityksellisyys sekä yhteiskunnallisten vaikutusten ja sosiaalisten suhteiden merkitys jäi rajalliseksi (Whitworth 2011).

Informaatiolukutaitoihin liittyy samankaltaisia, mutta eritasoisia, toimintapolitiikan tavoitteita kuten informaatiolukutaitoiset kansalaiset, toimiva kansalaisyhteiskunta tai osaava työvoima (Whitworth 2014). Informaatiolukutaidon poliittista ulottuvuutta voidaan tutkia sosio-poliittisena päämääränä osana informaatio- ja koulutuspolitiikkaa, tietokulttuuriin liittyvänä analyysina tai henkilökohtaisena osaamisena ja

taitona (Basili 2011). Harasin ja Brasleyn (2011) mukaan on ongelmallista, jos informaatiolukutaidon toimintapolitiikkaa dominoivat kirjastojen, koulujen tai tieto- ja viestintäteknologian näkökulmat. Riskinä on, että informaatiolukutaito kehystyy lähinnä työvoima- tai koulutuspoliittisena ongelmana, jolloin tullaan vahvistaneeksi yksipuolista informaatiolukutaidon kompetenssikäsitystä (Pilerot & Lindberg 2011). Informaatiolukutaidon edistäminen ja kehittäminen onkin usein vastuutettu joko opetusohjelmien tai kirjastojen tehtäväksi (ks. Kakkonen & Virrankoski 2010).

Osana tietoyhteiskunnan kehittämisagenda informaatiolukutaito korostaa teknologista kompetenssia (Whitworth 2011; Pilerot & Lindberg 2011) ja kansalaisten kouluttautumista mahdollistaen talouden kehityksen (Basili 2011), ainakin ICT-alan kasvun ja osaamisen näkökulmasta (Whitworth 2011). Teknologiaorientoituneisuus näkyy esimerkiksi Viron informaatiolukutaidon toimintapolitiikassa (Merimaa & Lepik 2020).

Moninaisuus eri informaatiolukutaitojen määrittelyissä voi heijastaa sitä, että kansalliset politiikkadokumentit on tuotettu erilaisiin tarkoituksiin ja poliittisiin intresseihin (Merimaa & Lepik 2020). Informaatiolukutaidon edistäminen tulisi kuitenkin nähdä julkishallinnon eri alueita koskettavana ja läpileikkaavana toimintapolitiikkana (Grizzle ym. 2014). Kansallisella tasolla informaatiolukutaitoa edistetään edelleen monenlaisilla ohjelmilla ja hankkeilla. Suomessa informaatiolukutaito ja tietoon perustuva päätöksenteko on nostettu yhdeksi strategiseksi tutkimus- ja kehittämisteemaksi, jossa esitetään uudenlaisia tiedon hyödyntämisen tapoja ja tiedonlukutaidon muotoja yhteiskunnan kaikilla alueilla kansalaistoiminnan ja päätöksenteon tukemiseksi (STN Literacy 2020).

MENETELMÄT JA AINEISTO

Artikkelissa analysoimme informaatiolukutaidon kehystämistä suomalaisissa politiikkadokumenteissa kansallisen toimintapolitiikan näkökulmasta. Aineistona on käytetty hallitusohjelmia, julkisen hallinnon strategia-asiakirjoja, politiikkaohjelmien ja hallinnon kehittämishankkeiden raportteja sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoa ohjaavia lakeja. Dokumentit ovat vuosilta 2010–2021 (Liite, DOK1–DOK26).

Kehysanalyysi

Tutkimuksen teoreettis metodologisena viitekehystenä on kehysanalyysi, jonka tarkoituksena on saada käsitys informaatiolukutaidon poliittisesta merkityksestä eli siitä, miten informaatiolukutaito puetaan sanoiksi ja tavoitteiksi suomalaisessa politiikassa. Tässä mielessä kehysten käsite muistuttaa diskurssia, koska pyrkimys on löytää piileviä merkityksiä. Onkin esitetty, että kehysanalyysi olisi yksi diskurssianalyysin muoto (Karvonen 2000). Molemmista tutkitaan kielen käyttöä sosiaalisen todellisuuden rakentajana. Ero on pikemminkin analyysin tasossa. Valta- tai vuorovaikutussuhteiden kriittisen analyysin sijasta kehysanalyysia käytetään tässä tutkimuksessa informaatiolukutaidon vaihtoehtoisten representaatioiden ja moninaisten kehystämisen tapojen kuvailemiseen. Kehykset auttavat hahmottamaan tutkimusilmiötä (emt.), eli miltä informaatiolukutaidon politiikka näyttää ja mitkä ovat toimintapolitiikan taustalla vaikuttavia politiikkaongelmia.

Kehyksillä pyritään ymmärtämään ilmiöille ja tilanteille annettuja merkityksiä. Perinteisesti kehysanalyysia on käytetty kokemuksen organisoitumisen tutkimiseen, mutta kehysten määritelmät riippuvat tutkimusalasta ja kontekstista. Kehysanalyysia voidaan tehdä esimerkiksi kognitiivisen psykologian, mikrososiologian, sosiaalipsykologian tai poliittisen sosiologian perinteistä. Yhteistä on, että kehysten avulla pyritään tunnistamaan kokemuksia, jotka suuntautuvat ihmisten toimintaan ja muodostamaan niistä organisoituja, latenteja kategorioita. (ks. 6, 2005.)

Kehysanalyysin juuret ovat Ervin Goffmanin (1974) kehysteoriassa, jonka tavoitteena on tunnistaa toimijoiden sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentamia merkitysisältöjä. Psykologis-kognitiivisen näkökulman sijaan kuvaamme informaatiolukutaitoon liittyviä kehyskäsitteitä poliittishallinnollisesta näkökulmasta, jossa kehykset kuvaavat tapoja jäsentää ristiriitaista keskustelua ja institutionalisoituja käsitteitä (ks. 6, 2005; Rönkä 2011). Koska kyse on politiikkadokumenttien analyysistä, valitsimme Gamsonin (1992) ja Schön & Reinin (1994) politiikkatutkimuksen kehysteoriat, joissa instituutioiden ja retoriikan rooli kehystämässä tunnistetaan.

Kehysanalyysissa on huomioitava poliittiset

intressit ja retoriikka, koska ne vaikuttavat tiedonlukutaidon kehystämiseen, ja tavoitteille voidaan antaa tarkoituksella ristiriitaisiakin merkityksiä. Kehykset ohjaavat poliittisen ongelman ratkaisua: tilanteesta tehtävää analyysia sekä toimintaa (Rein & Schön 1996). Poliittisessa sosiologiassa kehysanalyysilla voidaan tehdä näkyväksi kollektiivista toimintaa mobilisoivia ja legitimoivia uskomuksia sekä toiminnan kehystämiseen liittyviä narratiiveja, retoriikkaa ja suostuttelutapoja (esim. Gamson 1992; Schön & Rein 1994).

Hallintotieteellisessä tutkimuksessa kehysanalyysi soveltuu hyvin sosiaalisen organisoitumisen ja poliittis-hallinnollisen toiminnan jäsentämiseen, sillä tietoa muodostetaan ja kehystetään institutionaalisisessa kontekstissa. Kehysanalyysilla jäsenetään yhteiskunnallisia ongelmia, sekä niihin liittyvien käsitysten ja poliittisen toiminnan välisiä yhteyksiä (vrt. Lindahl 2008). Esimerkiksi Perri 6 (2005) on tarkastellut tiedon sosiologian ja institutionaalisen teorian kautta erilaisia riskien hallinnan kehyskäsitteitä. Hänelle kehys on eräänlainen perusajattelutapa ja käsite, jota sovelletaan tiettyyn kontekstiin, tilanteeseen tai kokemukseen. Institutionaalinen logiikka tarjoaa siten selityksen siihen, mistä kilpailevat kehykset kumpuavat tai miksi ne voivat olla ristiriitaisiakin (emt.).

Tässä artikkelissa tutkitaan informaatiolukutaidon poliittista ulottuvuutta suomalaisessa toimintapolitiikassa. Informaatiolukutaidon kehyskäsitteitä on tutkittu aiemmin eri konteksteissa oppimisen (Bruce ym. 2006), julkaistun tutkimuskirjallisuuden (Whitworth 2014, 80) sekä kansallisen politiikan näkökulmasta (Whitworth 2011; Merimaa & Lepik 2020). Erilaisilla kehyskäsitteillä otetaan kantaa poliittisiin ilmiöihin (6, 2005), joita eri intressiryhmät pyrkivät kehystämään omasta näkökulmastaan ja siten legitimoimaan toimintaansa kannattajilleen (ks. Rönkä 2011), esimerkiksi liittämällä informaatiolukutaitoon eräviä määritelmiä, merkityksiä ja perusteluja.

Tiedonlukutaito, aineiston kerääminen ja analyysi

Informaatiolukutaito on vielä suhteellisen tuntematon käsite politiikassa, minkä vuoksi aineiston keräämisessä abstraktiotasoa laajennettiin lähi- ja rinnakkaiskäsitteisiin ja -teemoihin.

Taulukko 1. Tutkimusaineisto

	Analyysin valitut	Alkuperäinen haku
Hallitusohjelmat	3	3
Hallinnon strategiat	13	19
Hankedokumentit	6	12
Lait	4	4
Kaikki yhteensä	26	38

Analyysin tietopohja muodostuu informaatiolukutaidon tutkimuskirjallisuudesta, jonka alla on monenlaisia lähisukuisia termejä (kuten media- ja informaatiolukutaito) sekä teoriakehyksessämme kuvattuja erilaisia tutkimuksellisia käsitteitä ja lähestymistapoja. Käytämme aineiston analyysissä sateenvarjokäsitettä *tiedonlukutaito*, jolla korostamme toiminnallisuutta, käsitteen poliittisia merkityksiä ja tulkintojen analyysia hallintotieteellisen tutkimusperinteen näkökulmasta. Käsitettä analysoidaan informaatiolukutaidon viitekehelyssä, mutta poliittis-hallinnollisessa kontekstissa. Tiedonlukutaito ymmärretään tässä toimintapolitiikkaan, tiedon hankintaan ja tulkintaan liittyvänä moninaisten lukutaitojen toiminnallisena kokonaisuutena, jonka sisälle mahtuu erilaisia poliittisia intressejä ja tavoitteita. Tulkinnallisuus on siten tutkimuksen analyttinen lähtökohta, koska myös politiikkadokumenteissa retoriikalla on merkitystä.

Politiikkadokumenttiaineisto kerättiin Valtioneuvoston julkaisuarkistosta (Valto). Hakusanana käytettiin laaja-alaisesti ”lukutaito”, jonka tuloksena löytyi 217 julkaisua. ”Informaatiolukutaito” -hakusanalla löytyi Valtosta 14 julkaisua, jotka liittyivät kirjastopolitiikkaan, medialukutaitoon, avoimeen tieteeseen, tietopolitiikkaan, koulutus- sekä media ja viestintäpolitiikkaan. Opetus- ja kulttuuriministeriöstä haku tuotti 10 julkaisua. ”Tiedon lukutaito” tuotti kolme julkaisua ja ”tiedonlukutaito” vain yhden ympäristöministeriön dokumentin.

Julkaisun nimen, ajan ja aihepiirin perusteella rajasimme tarkempaan tarkasteluun yhteensä 38 dokumenttia. Aineiston valinnassa painotettiin erityisesti lukutaitoihin, tiedon käyttöön, kansalaisten osallisuuteen ja julkisen hallinnon päätöksentekoon liittyviä tulevaisuuden linjauksia ja näkemyksiä. Aineisto luokiteltiin dokumenttityyppeihin ja esilukemisen perusteella

näistä rajattiin pois 12 julkaisua. Lopullinen tutkimusaineisto koostui 26 politiikkadokumentista, jotka oli julkaistu vuosina 2010–2021 (taulukko 1; liite).

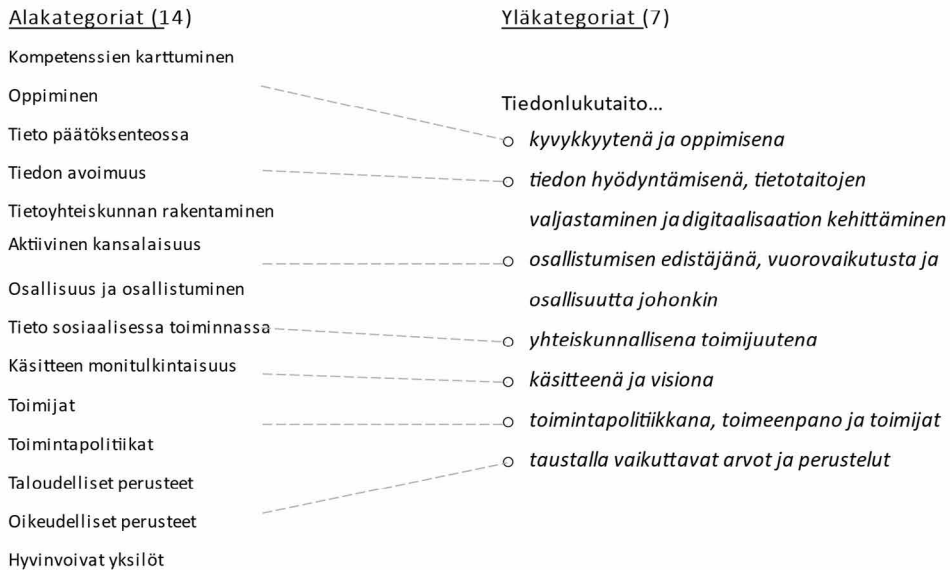
Aineiston analyysi oli teoriaohjaava. Aineistoa luokiteltiin rakennetun analyysikehikon avulla, mikä auttoi hahmottamaan alustavia kehysten toimintapolitiikan aihepiirejä, esimerkiksi henkilökohtaisen ja ammatillisen voimaantumisen, sosiaalisen inklusion, osallistuvan kansalaisen, innovaatioiden ja tietoyhteiskunnan näkökulmia. Analyysikehikkona hyödynnettiin informaatiolukutaidon kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta, joista tunnistettiin informaatiolukutaitoon liittyviä avainkäsitteitä, elementtejä ja tulkintakehyksiä (ks. Taulukko 2). Taulukko toimi luokittelun välineenä teoriaohjaavasti ja oli kehysanalyysin eräänlainen tulkintakehikko (vrt. Gamson 1992). Tutkimuskirjallisuudesta aiemmin tunnistetut määritelmät sekä kehykset antoivat ”vihjeitä” eli auttoivat kehysanalyysissä kiinnittämään huomiota tietynlaisiin ilmauksiin ja tulkitsemaan tiedonlukutaidon merkityksiä dokumenteissa.

Analyysointiprosessi

Aineiston analyysia ohjasivat analyttiset kysymykset siitä, millä tavoin informaatiolukutaidosta puhutaan, mitä käsitteitä, perusteluja tai tavoitteita siihen liitetään. Latentin sisällönanalyysin tavoin informaatiolukutaidolle etsittiin taustalla olevia merkityksiä (ks. Hsieh & Shannon 2005), eli tarkoituksena ei ollut analysoida käsitettä sinänsä, vaan pikemminkin pyrkiä ymmärtämään informaatiolukutaidon kontekstuaalista käyttöä eli poliittista ulottuvuutta, tulkintoja ja perusteluja. Sisällön erittelyn välineenä tällainen sisällönanalyysi tukee kehysanalyttistä ymmärrystä, kehysten etsintää ja tulkintojen tekemistä.

Taulukko 2. Aineiston analyysikehikko

<i>Tulkintakehys informaatio-lukutaidosta (Bruce ym. 2006)</i>	<i>Sisällöllisiä elementtejä</i>	<i>Politiikan aihepiiri</i>
Taidot ja kompetenssit	Searching skills, anti-plagiarism, generic evaluation regimes (Whitworth 2011); acquisition of skills (ALIA 2006); ability to locate, evaluate, and use effectively the needed information, how to find and use information (ALA 1989); educational context (Grizzle ym. 2014); generic skills, graduate attributes (Lloyd & Williamson 2008); learning programs, school restructuring (ALA 1989) personal, vocational empowerment (Sayers 2006)	<i>Elinikäinen oppiminen, taidot ja kyvykkyys</i>
Oppimisen tavat	Developing metacognitive skills, independent learners (Whitworth 2011); lifelong learning (ALA 1989; Correia 2002, Sayers 2006; Bradley 2013); human right (Sayers 2006) education for citizenship (Correia 2002); learning to learn (Merimaa & Lepik 2020) know how to learn (ALA 1989); learning for life (ALIA 2006); learning, teaching, working (Lloyd 2010)	
Tietokäsitykset	information-related activities, information behaviour and information seeking (Lloyd 2010); technical skills (Bradley 2013); digital competencies, literacy and ICT skills (Merimaa & Lepik 2020); the importance of information, drivers of the need for information literacy, knowledge of information sources (Whitworth 2011); technologies for information (Lloyd 2010;) information control and processes (Merimaa 2020); information policies, access and provision of information (Correia 2002)	<i>Tietoperusteinen päätöksenteko, tiedonhallinta, tietoyhteiskunta</i>
Tiedon käyttämisen tavat	information practice (Lloyd 2010); economic and workplace goal, information used for problem-solving, employability skills (Lloyd & Williamson 2008); the creation of new knowledge, innovation and enterprises (ALIA 2006, Bradley 2013); information society (Merimaa & Lepik 2020, ALA 1989); knowledge society (Grizzle ym. 2014); access to information, new knowledge impacts on health, wealth, wellbeing (Sayers 2006); awareness of holistic nature, variation, iteration and dynamic definitions, information literacy process (Whitworth 2011)	
Sosiaaliset käytännöt sekä kontekstuaalinen ja henkilökohtainen merkitys	personal empowerment, critical thinking, cultural literacy (ALA 1989); personal, vocational, corporate and organisational empowerment (ALIA 2006); developing awareness of personal filtering strategies, awareness of context-specific applications, multiliteracies (Whitworth 2011); social phenomena, other practices and actions, experiential knowledge (Lloyd 2010); capacity building, participation knowledge society (Sayers 2006)	<i>Kansalaisosallistuminen, yksilö yhteiskunnallisena toimijana</i>
Yhteiskunnalliset vaikutukset, valtasuhteet ja kansalaistoimijuus	participative citizenship, social inclusion (Sayers 2006, ALIA 2006); production of information intended for public use, active citizenship, solving problems (Whitworth 2011); public institutions as information intermediaries (Correia 2002); democracy, development, good governance (Grizzle ym. 2014); influence on public policy issues and community problems, disinformation, the citizenry (ALA 1989)	

Kuvio 1. Analyysiprosessin kategoriat

Analyysin ensimmäisessä luokitteluvaiheessa molemmat tutkijat osallistuivat aineiston analyysiin toisistaan riippumattomasti. Työkaluna toimi Atlas.ti-ohjelmisto. Poliittikkadokumenteista haettiin informaatiolukutaitoon liittyviä ilmauksia, merkityksiä ja tavoitteita. Näin syntyneitä koodoja oli yhteensä 52 kappaletta ja yksittäisiä koodauksia 932 kappaletta. Toisessa vaiheessa erilliset havainnot yhdistettiin, käsiteltiin ristiriitaiset koodaukset ja määriteltiin yhdistettävät ylä- ja alaluokat (Kuvio 1). Aineistoa tarkasteltiin yksittäisten dokumenttien erojen sijaan kokonaisuutena, jotta saataisiin ymmärrys siitä, millä tavoin tiedonlukutaito kehystyy dokumenteissa.

KEHYSANALYYSIN TULOKSET

Informaatiolukutaidon moninaiset muodot ja toimintapolitiikat

Tutkimusaineiston 26 poliittikkadokumentista vain kymmenessä käytetään eksplisiittisesti jotakin informaatiolukutaitoon liittyvää käsitettä. Koska käsitteistä on erilaisia kirjoitusasuja, tulkintoja ja määritelmiä eri alojen tutkimuskirjallisuudessa, käytämme kehysanalyysissämme kattokäsitteenä *tiedonlukutaitoa* (yhteenkirjoitettuna). Yhtäältä tiedonlukutaidot sisältävät

esimerkiksi yhteiskunnalliseen osallistumiseen tarvittavia kansalaistaitoja, kuten politiikan lukutaito, yhteiskunnallinen lukutaito, kriittinen lukutaito, ja toisaalta digiosallisuuteen liittyviä taitoja, kuten digitaalinen lukutaito, digikompetensi, teknologinen lukutaito, ICT lukutaito.

Riippuu politiikasta ja valitusta näkökulmasta millaisia sävyjä ja muotoja tiedonlukutaito saa. Tietopolitiikan yhteydessä nousevat esiin tietotaidot sekä tieteellisen tiedon lukutaito ja tiedon lukutaidot erikseen kirjoitettuna, kun taas media- ja viestintäpolitiikan yhteydessä korostetaan digitaalisia media-, verkko- ja informaatiolukutaitoja. Koulutuspolitiikassa käytetään esimerkiksi käsitteitä monilukutaidot, avaintaidot, datalukutaito ja visuaalinen lukutaito.

Poliittikkadokumenteissa tiedonlukutaitoa usein dominoi tiedon hallintaan ja käsittelyyn liittyvä kompetenssinäkökulma. Se korostaa tiedon hankintaan, tuottamiseen ja kriittiseen arviointiin liittyviä taitoja, kuten lähdekriittisyyttä tiedon tulkinnassa tai disinformaation tunnistamista.

”Tiedon lukutaito on taito hankkia, tulkita, ymmärtää, muokata, tuottaa, esittää ja käyttää tietoa sekä taitoa arvioida tiedon hyödyllisyyttä ja paikkansapitävyyttä” (DOK10)

Käsitteellä monilukutaito halutaan sen sijaan korostaa lukutaitojen kokonaisuutta, johon sisältyy monipuolisia ja hyvin erityyppisiäkin taitoja. Perinteisen luetun ymmärtämisen ja tekstien tulkinnan, arvioinnin ja tuottamisen lisäksi tarvitaan myös digitaalisia ja visuaalisia tietotaitoja.

”Siihen sisältyvät luetun tulkinta ja arviointi sekä luettuun eläytyminen. Monilukutaitoon kuuluvat myös taidot tuottaa erilaisia tekstejä. Kyse on kyvystä omaksua ja välittää tietoa, tunnistaa tunteita ja ymmärtää kielenkäytön tapoja ja konteksteja.” (DOK12)

Politiikkadokumenteissa digitaalinen lukutaito kytkeytyy yksilöiden teknologisen osaamisen vahvistamiseen. Digilukutaito nähdään olennaisena edellytyksenä avoimen tietokulttuurin ja digiosallisuuden toteutumiselle eli siihen, että kansalaiset voivat hyödyntää digiteknologiaa oman arjen hallinnassa ja osana julkisten palvelujen käyttöä.

”Digitaalisesti lukutaitoisella käyttäjällä on riittävä ymmärrys teknologian tai palvelun edellyttämästä laitteistosta, ohjelmistoista ja sovelluksista ja hän hallitsee teknologian ja palveluiden yhteydessä käytetyn kielen” (DOK21)

Media- ja informaatiolukutaitoa käsitellään laaja-alaisesti kriittiseen ajatteluun, itsensä kehittämiseen ja yhteiskuntaan osallistumiseen kuuluvina avaintaitoina. Siten tullaan korostaneeksi digitaalisten mediataitojen lisäksi kansalaistaitojen sosiaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia, kuten kansalaisten tietoisuuden lisääntymistä, voimaantumista ja yhteiskuntaan kuulumisen tunteen vahvistumista.

”Tiedon monipuoliset lukutaidot kuuluvat kaikille kansalaisille. Ne kytkeytyvät sivistyksellisiin oikeuksiin, oikeusturvaan, oikeuteen vaikuttaa päätöksentekoon, osallistua ja vapautteen ilmaista itseään eri keinoin.” (DOK22)

Verrattuna kompetenssinäkökulmaan media- ja informaatiolukutaitoon viittaavissa dokumen-

teissa usein tunnustetaan tiedonlukutaidon olevan sosiaalista toimintaa, joka rakentuu sekä käytännössä että välittömässä vuorovaikutuksessa, esimerkiksi osana viestintätaitojen kehittämistä tai monilukutaitojen opetusta. Kansalaisten tiedollisten oikeuksien edistäminen, kuten tiedonsaanti, oikeus vaikuttaa päätöksentekoon tai vapaus ilmaista itseään nousevat esiin kriittisinä tiedonlukutaitoina. Kriittinen näkökulma näkyy dokumenteissa lähinnä media- ja informaatiolukutaidon yhteydessä, jossa se tarkoittaa kriittisen ajattelun taitoja ja vastuullisesti toimivaa kansalaista. Toisaalta kriittisyys ymmärretään myös suhteessa vallankäyttöön, tietoon ja sen monimerkityksisyyteen.

Tiedonlukutaito edistetään eri politiikka-alueilla. Aineistossa tiedonlukutaidon substansipolitiikkoja ovat esimerkiksi koulutus-, tiede-, kulttuuri-, nuoris- ja innovaatiopolitiikat. Aineiston perusteella tiedonlukutaito kytkeytyy erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriön aihepiiriin esimerkiksi jatkuvan oppimisen, mediakasvatuksen sekä ”medialukutaitopolitiikan” edistämisen näkökulmasta. Osaavan työvoiman, kouluttautumisen ja elinikäisen oppimisen näkökulmasta se taas liittyy työ- ja elinkeino- sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ministeriöiden toimialoihin.

Kansalaisten tiedonlukutaitojen edistämiseksi osana demokratiakasvatusta oikeusministeriö tukee kansalaisten osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Liikenne- ja viestintäministeriön älystrategiatyö ja tietoyhteiskuntaohjelma puolestaan edistää tiedonlukutaitoa osana mediakasvatusta. Turvallisuuden näkökulmasta radikalisoitumisen sekä tahattomasti tai tahallisesti levitetyn tiedon (mis- ja disinformaation) ennaltaehkäisemiseksi tiedonlukutaitojen edistäminen kuuluu sisäministeriölle ja valtioneuvostolle erityisesti viranomaisten informaatiovaikuttamisen näkökulmasta.

Tiedonlukutaitoa voidaan siis hyödyntää lukuisten poliittisten aihepiirien ja hyvinkin erilaisten agendojen ajamiseen, ja sen toimeenpanoa tehdään monilla hallinnon alueilla. Seuraavaksi tarkastellaan, millaisena toimintapolitiikan tavoitteena tiedonlukutaito kehystyy poliittis-hallinnollisesta näkökulmasta.

Tiedonlukutaidon kehystäminen suomalaisissa politiikkadokumenteissa

Ensimmäiseksi aineistosta tunnistettiin tiedonlukutaidon *jatkuvan oppimisen kehys*, koska dokumenteista nousevat näkyvästi esiin yksilölliset monilukutaidon osaamiskompetenssit osana koulutuspoliittisia linjauksia. Toiseksi tunnistettiin kehys *tiedonlukutaidosta kilpailukykyinä*. Näissä kehystyksissä korostuvat tieto- ja viestintäteknologiset taidot osana tieto-, innovaatio- ja työllisyyspolitiikkaa. Tiedollisella kilpailukyvyllä tavoitellaan taloudellista kilpailuetua, jonka mahdollistaa digitalisaatio, tietoyhteiskunta, avoin tieto ja tiede.

Jatkuvan oppimisen ja kilpailukyvyyn kehykset ovat lähellä toisiaan, sillä molemmissa tiedonlukutaito näyttäytyy välineellisenä eli spesifisinä taitoina tai yksilöllisinä kykyinä. Sen sijaan kolmannessa, *kansalaistaitojen kehyksessä* korostuu aktiivinen kansalaisuus, joka edellyttää monipuolisia tiedonlukutaitoja, yhtäältä kriittistä ja yhteiskunnallista lukutaitoa osana yhteiskunnallista vaikuttamista ja toisaalta media- ja verkkolukutaitoja osana demokratiakasvatusta. Moninaisuuden ja kriittisen tiedonlukutaidon osalta kehys lähenee jatkuvan oppimisen kehystä. Seuraavaksi kuvaamme, miten eri tiedonlukutaidon kehyksissä kehystetään toimintapolitiikan liittyviä tavoitteita ja toimijuutta.

Tiedonlukutaito jatkuvana oppimisena

Politiikkadokumenteissa korostetaan kansalaisten elinikäistä oppimista. Tiedonlukutaito esiintyy esimerkiksi tarpeissa kartoittaa väestön osaamista, millä on tarkoitus varmistaa laaja kompetenssi- ja sivistyspohja. Toimintapolitiikan tavoitteena on tukea kansalaisten osaamista ja tiedonlukutaito nähdään keinona, joka mahdollistaa ja motivoi jatkuvaan oppimiseen.

”Monipuoliset tiedon lukutaidot ja oppimisen välineet luovat edellytykset sekä voimaannuttavat jatkuvaan uuden tiedon ja osaamisen hankintaan”. (DOK10)

Jatkuvan oppimisen yhteydessä puhutaan korostuneesti monilukutaidosta, digi- ja media- lukutaidosta ja tutkimustiedon lukutaidosta. Tiedonlukutaitoa kehystetään perinteisellä nä-

kemyksellä yksilön tiedon käsittelyyn ja lukutaitoon liittyvillä kyvyillä.

Tiedonlukutaito on eräänlaista tietopäätösmateriaalia, joka koulututtamisen ja oppimisen kautta lisää yksilön tieto-osaamista, kuten tietojen tuottamisen, yhdistämisen, tiedonhankkimisen ja hyödyntämisen taitoja.

Jatkuvan oppimisen kehyksessä tiedonlukutaito on vahvasti yksilökeskeinen korostaen yksilön kykyä, halua ja mahdollisuutta kouluttautua ja ”päivittää” omaa osaamista. Tiedonlukutaidot toimivat itsensä kehittämisen välineinä. Keskeiset politiikka-alueet ovat koulutus-, kirjasto- ja kulttuuripolitiikka. Yksilön tiedonlukutaidon edistämiseksi korostuvat opetuksen, opetussuunnitelmatyön ja kirjastojen roolit.

Toimijuuden ja osallisuuden näkökulma jatkuvan oppimisen kehyksessä

Jatkuvan oppimisen kehyksessä monipuolisten tiedonlukutaitojen avulla halutaan varmistaa kansalaisten korkea koulutustaso, työllistyminen, kriittinen tieto-osaaminen ja uudenlaiset digitaaliset taidot. Tiedonlukutaidon toimintapolitiittinen kehys liittyy kansalaisten osaamisen parantamiseen ja retorisesti tasolla myös sivistykseen, mutta toiminnallisesti tiedonlukutaitojen kehittäminen näyttää palvelevan työelämävaatimukseen vastaamista.

Osana media-, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta tiedonlukutaitoja perustellaan ihmisenä kasvamisen, kriittisyyden, yhdenvertaisuuden ja yhteiskuntaan kuulumisen retoriikalla. Erityisesti kouluinstituutioilla nähdään merkittävä toimijan rooli demokraattisen keskustelu- ja vuorovaikutuskulttuurin kehittämiseksi. Opetussuunnitelmiin vaaditaan geneerisiä taitoja, kuten monipuolisia tiedonlukutaitoja erityisesti teknologian ja työelämän muutoksiin vastaamiseksi.

”Tällaisia ovat mm. niin opinnoissa kuin työelämässä edellytettävät medialuku- ja tieto- ja viestintätekniiikan taidot. Nämä taidot ovat myös keskeisiä kansalaistaitoja, joiden tulisi kuulua jokaiselle perusopetuksesta lähtien mahdollisimman tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti.” (DOK14)

Jatkuvan oppimisen kehiksessä tiedonlukutaidon toimintapolitiikka tähtää osaaviin ja osallistuviin, mutta myös hyvinvoiviin kansalaisiin. Toiminta keskittyy erityisesti lasten, nuorten sekä haavoittuvien ryhmien, kuten maahanmuuttajien, tiedonlukutaitoihin, kouluttautumiseen ja osallisuuteen. Osallisuuden näkökulma tulee esiin lähinnä yksilön suhteena ja oikeutena tietoon ja sivistykseen. Jatkuva oppiminen tukee sitä, ettei kukaan tipahda pois yhteiskunnan kehityksestä. Osallisuus on siis eräänlainen mukana pysymisen tunne, jota tavoitellaan kouluttautumisella ja oman osaamisen vahvistamisella. Toimijuus ja osallistuminen on kuitenkin kiinni yksilön omasta motivaatiosta, eikä vuorovaikutuksen tai yhteiskunnallisten toimijoiden näkökulmaa juurikaan tuoda tässä kehiksessä esiin. Hallinto voi lähinnä mahdollistaa kansalaisille osallistumisen. Mahdollistamisen tavoitteeseen liittyy myös yhdenvertaisuuden idea ja se, että osallistuminen ja oppiminen vaativat helposti saatavia tietosisältöjä.

Tiedonlukutaito kilpailukyynä

Tiedonlukutaitoiset ihmiset, joilla on ajantasaista tieto- ja viestintäosaamista, nähdään tietoyhteiskunnan voimavarana ja kilpailutekijänä. Tiedollista kilpailukykyä ja laajemmin tietoyhteiskuntaa rakennetaan innovaatioiden, koulutuksen ja avoimen tiedon avulla, jossa tiedonlukutaidon toimintapolitiikan tavoitteena on Suomen kilpailukyyn tukeminen. Digitalisaation tuomat muutospainet korostuvat erityisesti tulevaisuussuuntautuneissa strategioissa.

”Satavuotiaan Suomen selviäminen pienenä maana vaativissa olosuhteissa on perustunut koko kansan lukutaitoon. Nyt tätä on tarpeen laajentaa digitaalisessa ympäristössä tarvittaviin taitoihin.” (DOK22)

Tietoon liittyviin taitoihin pitää panostaa, koska teknologinen kehitys, yhteiskunnan toiminta ja päätöksenteko perustuvat tiedon hyödyntämiseen. Tieto-osaamista tarvitaan palvelujen, hallinnon ja järjestelmien suunnitteluun ja kehittämiseen. Digitalisoituneessa tietoympäristössä vaaditaan tiedon tuottamisen taitoa ja kykyä hallita tieto- ja viestintäteknologioita. Näin tiedonlukutaito on samalla toimintapolitiikan

tavoite sekä keino teknologisen osaamisen vahvistamiseksi. Keskeiset politiikka-alueet liittyvät erityisesti tieto-, työllisyys- ja innovaatiopolitiikkaan: tiedon hyvään hallintaan, tehokkaaseen hyödyntämiseen sekä osaavan työvoiman varmistamiseen.

Työelämän murros tarkoittaa kansalaisille jatkuvaa valmiutta oppia ja oman osaamisen päivittämistä. Monipuolisten tiedon hallintataitojen lisäksi tiedonlukutaitoon yhdistetään luovuus, innovointi, osaamisen johtaminen ja vuorovaikutustaidot. Näitä taitoja tarvitaan itsensä ilmaisuun, sisältöjen tuottamiseen, jakamiseen ja kuluttamiseen. Tietoyhteiskunnan edellyttämien laaja-alaisen tiedonlukutaitojen retoriikka typistyy kuitenkin lähinnä teknologiseksi osaamiseksi, jota ohjaa taloudellinen ajattelu.

Toimijuuden ja osallisuuden näkökulma kilpailukyyn kehiksessä

Tiedonlukutaidon edistämistä näyttää ohjaavan idea tiedon tehokkaasta hyödyntämisestä. Tiedonlukutaitoja kehystetään yksilöiden kyvykkyyksien ja potentiaalain käyttöön saamisena tietoyhteiskunnan kehittämistarpeisiin: tiedonlukutaidoilla turvataan yhtäältä kansalaisten ja julkisen sektorin digikyvykkyyttä, mutta ennen kaikkea yritysten ja toimialojen kilpailukykyä. Työllisyyden edistäminen, digitalisaation ja työelämän osaamisvaatimukset korostuvat toimintapolitiikan tavoitteina. Uudet tiedonlukutaidot toimivat välineenä palvelutuotannon kehittämiseksi ja innovaatioiden syntymiseksi vahvistaen tietoyhteiskuntavalmiuksia ja siten kansallista kilpailukykyä ja tuottavuutta.

Julkisen hallinnon kehittämisen kontekstissa tiedonlukutaidon edistämistoimia perustellaan talouden, tuottavuuden, työllisyyden ja turvallisuuden tavoitteilla. Digi-yhteiskunnassa tarvitaan taitoja, joilla vahvistetaan tieto-osaamista, kyvykkyyttä, yksityisyyden suojausta tai varautumista kyberuhkiin. Digitalisaatio tukee ja korostaa vaatimusta aktiivisen kansalaisen ideaalista, vaikkakin osallistaminen on valjastettu palvelemaan taloudellista kilpailukykyä. Taustalla on vahva uskomus digidemokratiaan, jossa avoin tieto lisää kansalaisten osallistumista ja jossa digiosallisuus kuuluu kaikille. Tosin digikan-salaisuus ja -osallisuus edellyttää aineiston perusteella yksilöltä digiosaamista ja -tietotaitoja

mutta myös aktiivista toimijuutta ja motivaatioita käyttäviä teknologioita.

”Digiosallisuus tarkoittaa vapaaehtoista ja arjen sujuvuuden kannalta riittävän aktiivista osallistumista yhteiskunnan toimintaan, jossa hyödynnetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja palveluita” (DOK21)

Tiedonlukutaito kansalaistaitoina

Tiedonlukutaidon toimintapolitiikan tavoitteena on yhtäältä aktiivinen kansalainen ja toisaalta kansalaisten tiedollisten oikeuksien kuten sananvapauden turvaaminen. Kansalaistoiminnan lisäksi nostetaan esiin teknologian kehityksen myötä huoli yksityisyyden suojasta ja disinformaatiosta, populismista ja vihapuheesta. Erityisesti medialukutaidon yhteydessä korostuvat media- ja tietokriittisyys sekä kyky suojautua informaatiovaikuttamiselta. Esimerkiksi hallitusohjelmassa (DOK3) medialukutaitojen edistämistä perustellaan harhaanjohtavan tiedon ja valeutisoinnin levittämisen ehkäisemiseksi.

Lähdekriittisiä tiedonlukutaitoja tarvitaan luotettavan tiedon arvioimiseen ja tuottamiseen, mutta myös päätöksentekoon ja osallistumiseen. Yhteiskunnallinen lukutaito tuottaa kansalaisille ymmärrystä yhteiskunnan poliittisesta luonteesta ja vaikuttamisesta.

”Demokratiakasvatuksen ytimessä ovat yksilön demokraattiset oikeudet ja vastuut. Tällöin korostuvat aktiivisen ja demokraattisen kansalaisuuden edellyttämät valmiudet kuten yhteiskunnan ja politiikan ymmärtäminen, kriittinen ajattelu, kommunikaatiotaidot ja kansalaispätevyys” (DOK19)

Kansalaistaitojen kehityksessä nostetaan esiin myös tiedonlukutaitoon liittyvät oikeudelliset näkökulmat kuten kansalaisten tiedollinen oikeus ja tietoturvasuus, tietojen käyttö ja käsittelyperusteet sekä oikeus osallistua ja vaikuttaa itseä koskevaan päätöksentekoon ja yhteiskunnalliseen toimintaan. Lainsäädäntödokumenteissa (DOK4-7) tiedonlukutaidot näkyvät implisiittisesti oikeutena saada itseä koskevaa tietoa, asiakkaan kuulemisen, selvityksen tai näkemyksen huomioimisena, potilaan tiedonsaantioikeutena ja osallistumisena hoitoa koskevaan

päätöksentekoon. Näiden oikeuksien toteuttamiseen tarvitaan kansalaisen kykyä tuottaa, ymmärtää ja hyödyntää tietoa, mutta myös tietämystä julkisesta palvelujärjestelmästä ja palvelukäytännöistä. Yhtenä keskeisenä politiikka-alueena pidetään nuorisopolitiikkaa ja tavoitetta tukea erityisesti nuorten aktiivisiksi kansalaisiksi kasvamista.

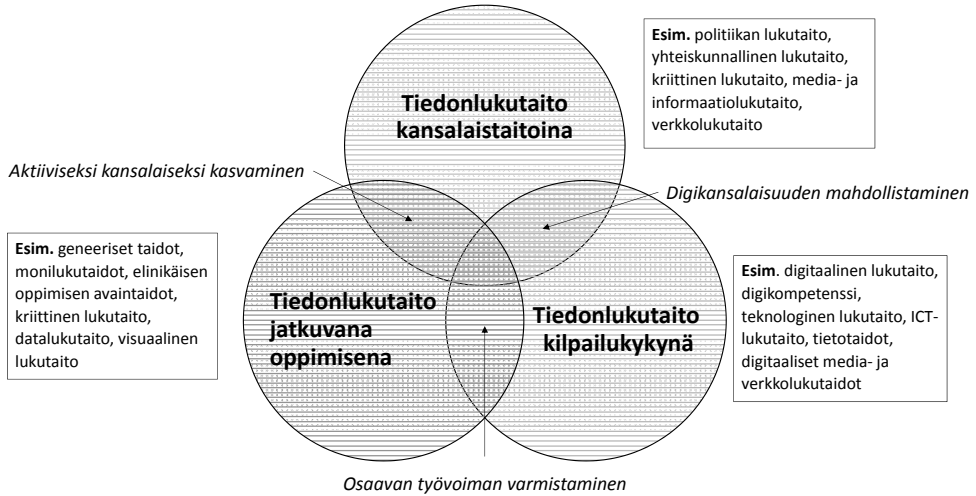
Toimijuuden ja osallisuuden näkökulma kansalaistaitojen kehityksessä

Yksittäisten kompetenssien sijaan kansalaisten laaja-alainen tiedonlukutaitojen kokonaisuus kehystyy myös yhteiskunnallisen toimijuuden ja osallisuuden tavoitteille. Osallisuuden edistäminen on hallinnon viimeaikaisempia kehittämistrendejä, ja aineistossakin tiedonlukutaitoa pidetään yhteiskunnallisen osallistumisen ja kansalaisten osallisuuden edellytyksenä. Toimintapolitiikan tavoitteena on vahvistaa demokraattisesti toimivaa yhteiskuntaa.

Tiedonlukutaitojen edistämisen tavoitteet kohdistuvat erityisesti nuorten osallisuuden lisäämiseen ja tiedollisten oikeuksien tuntemiseen. Jotta voi olla aktiivinen kansalainen, pitää pystyä kriittisesti hankkimaan ja arvioimaan tietoa, tietää oikeutensa ja mahdollisuutensa osallistua sekä vaikuttaa omiin ja yhteisöjensä asioihin. Tässä kehityksessä korostetaan hallinnon, viranomaisten ja kansalaisten välistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä kuten asiakasosallisuutta, kansalaisosallistumista, dialogisuutta. Osallisuus nähdään tärkeäksi vaikuttamisen keinoksi ja yhteisen päätöksenteon perustaksi, mihin tarvitaan kaikille avointa tietoa.

Lasten ja nuorten osallisuus ja vaikuttaminen itseään koskeviin asioihin antavat valmiuksia toimia demokraattisessa yhteiskunnassa sekä edistää heidän kasvamistaan aktiivisiksi kansalaisiksi ja toimijoiksi. Medialukutaidon edistäminen tukee osallisuutta. (DOK13)

Tiedonlukutaidon kehystämisessä kansalaistaidoiksi näkyy kansalaisyhteiskunnan ideaali, jossa rakennetaan aktiivista kansalaisuutta ja tuetaan kansalaisten monipuolisten tiedonlukutaitojen kehittämistä. Tiedonlukutaidot ovat osa media- ja demokratiakasvatusta, jossa eräänlaisen kansalaispätevyuden (informed citizen) saa-

Kuvio 2. Tiedonlukutaidon muodot, keskeiset kehukset ja niiden väliset toimintapolitiikan tavoitteet suomalaisissa politiikkadokumenteissa

vuttamiseksi tarvitaan kansalaisen tietoisuuden herättämistä, kriittistä ajattelua ja viestintä- ja vuorovaikutustaitoja.

Kuviossa 2 on kuvattu aineistosta tunnistetut kolme tiedonlukutaidon toimintapoliittista kehystä: tiedonlukutaito jatkuvana oppimisena, kilpailukykyinä ja kansalaistaitoina. Kehykset ovat osittain limittäisiä ja niistä voidaan tunnistaa erilaisiin tiedonlukutaitoihin yhdistyviä poliittisia agendoja, kuten aktiivisen kansalaisen, osaavan työvoiman tai digikansalaisuuden edistämistavoitteita.

PÄÄTELMÄT

Tutkimuksemme siitä, miten informaatiolukutaito kehystyy suomalaisissa politiikka-asiakirjoissa täydentää aikaisempaa tutkimusta informaatiolukutaidon tavoitteista kansallisessa politiikassa (ks. Merimaa & Lepik 2020; Crawford 2020; Wagner 2019; Bradley 2013; Whitworth 2011). Kehysanalyysin avulla on pyritty luomaan ymmärrystä informaatiolukutaidon vaihtoehtoisista representaatioista kuvailemalla kehymiä ja hahmottelemalla informaatiolukutaidon politiikkaongelmaa. Aineiston analyttiseksi käsitteeksi valitsimme *tiedonlukutaidon* erotuksena kasvatus- ja informaatiotieteiden näkökulmista korostaaksemme siihen kytkeyty-

viä poliittis-hallinnollisia merkityksiä. Näin on muodostettu tulkintaa toimintapolitiikasta, jolla informaatiolukutaitoa Suomessa edistetään.

Informaatiolukutaidon kehukset ja käsitteet suomalaisissa politiikka-asiakirjoissa

Informaatiolukutaitoa voidaan tulkita politiikkadokumenttien perusteella kolmen kehysten kautta: jatkuvana oppimisena, kilpailukykyinä ja kansalaistaitoina. Kehystämässä tunnistettiin paitsi moninaisia rinnakkaisia käsityksiä myös erilaisia informaatiolukutaidon edistämiseen liittyviä tavoitteita, kuten aktiiviseksi kansalaiseksi kasvaminen, digikansalaisuuden tukeminen sekä osaavan työvoiman saaminen. Kehyksissä korostuivat teknologinen ja koulutuksellinen orientaatio eli digi- ja monilukutaidot. Tulokset ovat linjassa aiempien tutkimusten kanssa, joiden mukaan informaatiolukutaidon toimintapolitiikan taustalla näkyy yhtäältä kollektiivisuutta tukeva idea kriittisestä kansalaisesta ja toisaalta individualismia korostava uusliberalistinen idea taitojen markkinaistumisesta (Drotner ym. 2017). Nämä eivät ole välttämättä vastakkaisia tavoitteita, vaan informaatiotulvasa ja mediasisältöjen monipuolisuudessa tarvitaan yhä enemmän sekä teknologista osaamista että

kriittisyyttä ja kykyä tunnistaa informaatiovai-
kuttaminen osana päätöksentekoa, politiikkaa
tai yhteiskuntaan osallistumista (Polizzi 2020).

Kehykset tekevät näkyväksi informaatioluku-
taidon käsitteen moninaisuuden, monitulkintai-
suuden ja ristiriitaisetkin tavoitteet kansallisessa
toimintapolitiikassa. Analyysimme tuo esiin,
että saman kehyksen sisällä voidaan käyttää
useita käsitteitä rinnakkain ja edistää hyvinkin
erilaisia taitoja ja osaamista. Esimerkiksi kan-
salaistaitojen kehityksessä politiikan lukutaitoa
tarvitaan yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja
vaikuttamiseen, kun taas digilukutaito korostaa
enemmän digiosallisuutta ja teknologista osa-
amista. Lähikäsitteinä löydettiin kuvailuja kuten
kansalaistiede, tiedon käyttökelpoisuus, opinto-
jen tuottama osaaminen tai tietoon perustuvan
toiminnan mahdollistaminen. Kehysten ja toi-
mintapolitiikan tavoitteiden välillä voidaan löy-
tää myös yhteneväisyyksiä. Esimerkiksi digi- ja
medialukutaitoja edistetään niin kansalaistaito-
jen, tietotaitojen kuin pedagogisten moniluku-
taitojen konteksteissa.

Informaatiolukutaidossa on sen käsitteellistä-
misen kannalta kaksi ongelmallista ulottuvuutta,
mikä vaikeuttaa tavoitteiden kehystämistä ja po-
liittikaongelman muotoilua. Esinnäkin *luku-
taitojen* näkökulmasta se voidaan tulkita laaja-
alaisesti ihmisen kehittämiseen liittyviksi tie-
dollisiksi taidoiksi, joita tarvitaan sosiaalisessa
toiminnassa, elämänhallinnassa ja itsensä sivistä-
misessä. Toiseksi *tiedon* näkökulmasta kyse
on myös tietokäytännöistä eli miten tieto ja tie-
don tuottaminen ymmärretään, tai miten tietoa
hyödynnetään ja käytetään ihmisten välisissä
organisoiduissa käytännöissä (esim. Savolainen
2021; Lloyd 2010). Tietokäsitykset ovat erilaisia,
ja tiedolla voi olla monta merkitystä, kuten esi-
merkiksi data, informaatio, tietämys, ymmärrys.
Siksi informaatiolukutaidon liittyviä termejä
on tarkasteltava myös tiedon arvoketjun näkö-
kulmasta (ks. Laihonen 2009; Kuusisto-Niemi
2016), siitä millaista tietoa ja toimintaa koroste-
taan. Esimerkiksi aineiston analyysiin valitsim-
me tarkoituksella sateenvarjokäsitteeksi tiedon-
lukutaidon, koska halusimme painottaa infor-
maation sijasta tiedon tulkinnallista luonnetta
(ks. Haasio ym. 2019) poliittis-hallinnollisessa
toiminnassa. Tulostemme perusteella erilaisissa
tiedonlukutaidon kehityksissä tunnistetaan toi-
mijoiden moninaisuus, mutta eroja syntyy tie-

donmuodostamisen ja vuorovaikutuksen erilai-
sista tulkinnoista, kuten esimerkiksi siitä, miten
aktiivisena toimijana kansalainen nähdään tie-
don tuottamisessa tai hyödyntämisessä.

Tutkimuksessamme toimijuuden ja osallisuus-
uden näkökulmat nostavat esiin informaatio-
lukutaitoon liittyvät implisiittiset poliittiset ar-
vostukset tuoden näkyväksi kilpailevat kehys-
tämisen tavat ja poliittisen diskurssin jännitteet
(ks. Rein & Schön 1996). Informaatiolukutaidon
käsitteellä voidaan operoida yhtä hyvin tietoyh-
teiskunnan kuin kansalaisyhteiskunnan agen-
doilla. Esimerkiksi digi- ja teknologiaorientaatio
saavat omia painotuksiaan erilaisissa kehityksissä.
Verrattuna kilpailukykykehysten korostamiin
digikompetensseihin, jatkuvan oppimisen ke-
hyksessä on tulkittavissa laajempi taitoperus-
teisuus, joka korostaa paitsi pedagogisia myös
hallinnollisia digitalisaation edellyttämiä uusia
lukutaitoja ja tavoitteita, kuten digiosallisuutta
tai tiedon avoimuutta. Tuloksemme ovat saman-
suuntaisia kuin Virossa (Merimaa & Lepik 2020)
ja Kanadassa (Bradley 2013), joiden informaatiolukutaidon toimintapolitiikassa korostuivat
tietoyhteiskuntavalmiudet, digitaaliset taidot ja
elinikäisen oppimisen tarpeet.

Tulostemme perusteella informaatiolukutai-
to poliittisena käsitteenä ja tavoitteena on moni-
tulkintainen; se voidaan kehystää yhtä lailla hy-
vinvoinnin kuin kansantalouden kehittämisen
ideoilla – käyttökontekstista riippuen. Toisaalta
kilpailevat tai poleemisetkin kehystämisen ta-
vat palvelevat erilaisia institutionaalisia ja po-
liittisia intressejä eli miten yhteiskunnallinen
ilmiö tai ongelma halutaan kehystää (ks. Rein
& Schön 1996; 6, 2005). Poliittisissa dokumen-
teissa informaatiolukutaitoja perusteltiin osana
niin demokratia- ja mediakasvatusta kuin in-
novaatioiden ja kilpailukyvyyn edistämistäkin.
Digitalisaatio korostuu poliittikkadokumenteissa
jopa siinä määrin, että teknologiavälitteisen
vuorovaikutuksen tai medialukutaidon käsitteet
näyttävät tautologisina. Koska digitalisaation
muutospaineet heijastuvat koko yhteiskuntaan
ja yksilöihin esimerkiksi digitaalisten palvelu-
jen, taitojen ja digiosallisuuden kehittyessä, ris-
kinä voi olla, että informaatiolukutaito typistyy-
kin digilukutaidoksi ja demokratiakasvatuksen
näkökulma laaja-alaisista kansalaistaidoista jää
taustalle. Jos informaatiolukutaito edellyttää yh-
teiskunnassamme lähinnä digilukutaitoja, onko

syystä enää puhua erikseen digi- tai media- ja informaatiolukutaidosta?

Informaatiolukutaidon toimintapolitiikan tavoitteet poliittis-hallinnollisesta näkökulmasta

Tuloksemme vahvistaa sitä näkemystä, että informaatiolukutaito näyttää politiikassa samanaikaisesti tavoitteena ja keinona (Pilerot & Lindberg 2011). Informaatiolukutaitojen edistämistä pidetään yleisesti tärkeänä, mutta dokumenteissa jätetään pohtimatta käytännön keinoja, millä taitoja rakennetaan yksilöinä ja yhteisinä. Informaatiolukutaitojen edistämisestä tai toimeenpanosta keskustellaan lähinnä hallinnon tai instituutioiden näkökulmasta. Kansalaisnäkökulma tai vuorovaikutuksen konteksti, jossa informaatiolukutaito kehittyy, jää usein taustalle tai avaamatta. Poliittinen retoriikka voi selittää sitä, miksi on vaikea erottaa, milloin informaatiolukutaitoa pidetään keinona laajemman poliittisen tavoitteen saavuttamiseksi ja milloin sen edistäminen on itsessään poliittinen päämäärä. Määritelmät riippuvat dokumenttien kontekstuaalisista tarpeista ja tarkoituksista, kun informaatiolukutaidon edistäminen palvelee erilaisia strategisia päämääriä erilaisissa poliittisissa tai organisatorisissa yhteyksissä (ks. Tuominen 2005; Crawford 2020).

Eri politiikan alueilla käytetään informaatiolukutaidon käsitettä eri tarkoituksin tai rinnakkaisin käsittein, mikä on omiaan lisäämään kehysten välille jännitteitä. Suomalaisesta informaatiolukutaidon politiikasta puuttuu julkinen keskustelu siitä, mikä tekee informaatiolukutaidosta yhteiskunnallisesti relevantin ilmiön tai poliittisen ongelman. Poliitiikkaongelman muotoilu edellyttää tavoitteen määrittämistä sekä ensisijaisten keinojen määrittämistä (ks. Virtanen 1995). Tulostemme mukaan informaatiolukutaitojen edistäminen ei ole vain koulutus- tai työvoimapolitiittinen tavoite, vaan monia politiikan ja hallinnon aloja yhdistävä yhteiskuntapolitiittinen tavoite. Kansalaistaitojen lisäksi kyse on myös organisaatioiden ja instituutioiden tukemisesta teknologisissa, taloudellisissa ja yhteiskunnallisissa ongelmissa, joiden ratkaisuihin tarvitaan uudenlaisia taitoja ja osaamista. Siksi pitäisi pohtia, mitä esimerkiksi tarkoitetaan informaatiolukutaitoisella kansalaisella tai

miten eri käsitteet tukevat kansalais- tai tietoyhteiskunnan periaatteita (Pilerot & Lindberg 2011).

Tutkimuksemme perusteella informaatiolukutaitojen sosiokulttuurinen näkökulma ja siten käsitteen moninaisuus jää toimintapolitiikassa osin tunnistamatta. Informaatiolukutaito näyttää yksilöllisenä taitona tuottaa, rakentaa ja hyödyntää tietoa, mutta varsinaiset arkielämän tietokäytännöt, joissa tietoa hankitaan ja käytetään jäävät toimintapolitiikassa näkymättömiin. Laaja-alaiset informaatiolukutaidot eivät kuitenkaan kilpisty vain yksilöllisiin osaamistasoihin vaan siihen, kuinka näitä taitoja mahdollistetaan rakenteellisesti. Informaatiolukutaidon tunnistaminen sosiaalisenä käytäntönä nostaisi esiin instituutioiden ja sosiaalisen toiminnan merkityksen, joiden kautta tieto muodostuu ja miten nämä käytännöt tukevat aktiivista kansalaisuutta (Correia 2001; Street 2011; Chinn & Homeyard 2016; Savolainen 2021). Jatkotutkimusta tarvitaan informaatiolukutaidon käsitteellistämiseksi erilaisissa poliittis-hallinnollisissa konteksteissa (Lloyd & Wilkinson 2016) ja miten erilaiset tiedonlukutaidon kehystämisen tavat ja toimintapolitiittiset linjaukset tukevat ja vahvistavat näkemystä kansalaisten osallisuudesta. Kansalaisten yhteiskunnallisen toimijuuden vahvistamiseksi on tärkeää ujuttaa informaatiolukutaitojen ja -käytäntöjen moninaisuus entistä vahvemmin osaksi toimintapolitiikkaa ja julkisen hallinnon kehittämisagenda.

Haras ja Brasley (2011) ovat ehdottaneet informaatiolukutaidon muotoilemista julkiseksi ongelmaksi, johon voisi ottaa poliittisesti kantaa osoittamalla mitä tapahtuu, jos ihmiset eivät ole informaatiolukutaitoisia. Siksi politiikkaongelman määrittelyssä informaatiolukutaito pitäisi kytkeä teknologian, pedagogiikan ja globaalin kilpailukyyn keskusteluihin sekä taloudellisiin vaikutusten, julkisten resurssien kohdentamisen ja koulutusjärjestelmän rapautumisen kysymykseen (em.). Tähän kehystykseen ja keskusteluun hallintotieteellisellä tutkimuksella voisi olla jatkossa paljonkin annettavaa. Näin voitaisiin tuoda paremmin esiin, mitä moniulotteisten informaatiolukutaitojen edistäminen yhteiskunnallisesti tarkoittaa ja edellyttää esimerkiksi poikihallinnolliselta ja -sektoraaliselta yhteistyöltä. Yksilön opittavien taitojen sijasta informaatiolukutaitoa tulisi lähestyä monitieteisenä ja laaja-

alaisena poliittisena ilmiönä, johon kytkeytyy erilaisia arvopyrkimyksiä ja intressejä.

Kun informaatiolukutaidon toimintapolitiittiset tavoitteet näyttäytyvät monimerkityksellisinä, voi niiden toimeenpanokin olla hankalaa. Informaatiolukutaitoa pitäisikin kehittää laajalaisena toimintapolitiikkana ja strategiana, joka edistää kansalaisten kokonaisvaltaista kehittymistä (Bradley 2013). Kehittämiseen ja toimeenpanoon tarvitaan eri alojen ja toimijoiden yhteistyötä. Suomessa informaatiolukutaidon agenda kehitetään samanaikaisesti eri hallinnon alueilla, ei vain opetus- ja kulttuuriministeriössä (Palsa & Salomaa 2020). Tuloksien perusteella millään politiikka-alueella ei ole kokonaisvastuuta informaatiolukutaidon edistämisestä, minkä vuoksi erillisten informaatiolukutaitojen politiikkatoimien koordinaatio on vaikeaa (Wagner 2019). Yhtenäistä politiikka-ongelman muotoilua vaikeuttaa lisäksi se, että edistämistä on tehty eri hankkeissa ja projekteissa, mikä sirpaloittaa informaatiolukutaidon toimintapolitiikan tavoitteita ja kokonaiskuvaa. Kun kehittäminen on pistemäistä inkrementaalisen sijaan, kansallinen informaatiolukutaidon toimintapolitiikka hajautuu ja eriytyy entisestään.

Informaatiolukutaidon edistämiseksi tarvitaan yhtenäistä ja horisontaalista toimintapolitiikkaa, yhteistyötä eri toimijoiden ja ministeriöiden välillä (Basili 2011; Whitworth 2011; 2014; Grizzle ym. 2014). Tulisikin pohtia sitä, voisiko informaatiolukutaitoa edistää kokonaisvaltaisemmin ja integroituna tietopolitiikkaan, joka on osa läpileikkaavaa yhteiskuntapolitiikkaa ja yhdistää monia hallinnonaloja. Informaatiolukutaitoon kytkeytyy samankaltaisia tietopolitiittisia tavoitteita, kuten vaikuttamista päätöksenteon tietoperustaan, tieto-osaamisen vahvistamista ja luotettavan tiedon tuottamista. Osana tietopolitiikkaa informaatiolukutaidon edistäminen voisi toimia politiikkainstrumenttina, jolla voidaan vaikuttaa esimerkiksi kansalaisten hyvinvointiin, osallisuuteen, demokratiin, turvallisuuteen, tiedolliseen kilpailukykyyn tai avoimen hallinnon ja tieteen edistämiseen. Näin voitaisiin osoittaa painokkaammin informaatiolukutaidon merkityksellisyys yhteiskuntapolitiikassa.

□ Kiitokset rakentavista kommentista Tietoon pohjautuva jaettu päätöksenteko terveydenhuollossa (PROSHADE) -hankkeen työpaketti 4. Tutkimusta on rahoittanut Strategisen tutkimuksen neuvosto (STN), päätös n:o 335288 ja 336277.

LIITE: Analyysissa käytetyt politiikkadokumentit (DOK1-DOK26)

Hallitusohjelmat

- 1) Kataisen hallitusohjelma (2011)
 - 2) Sipilän hallitusohjelma (2015)
 - 3) Marinin hallitusohjelma (2019)
- ### *Lait*
- 4) Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (1992)
 - 5) Terveydenhuoltolaki (2010)
 - 6) Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000)
 - 7) Sosiaalihuoltolaki (2014)
- ### *Strategiat*
- 8) Julkisen hallinnon strategia (2020)
 - 9) Avoimen hallinnon strategia (2020)
 - 10) Tietopolitiikan suunta (2020)
 - 11) STM tulevaisuuskatsaus (2018)
 - 12) Lukutaidon kehittämissuunnat (2018)
 - 13) Hyvä medialukutaito suuntaviivat (2013)
 - 14) Medialukutaito Suomessa (2019)

- 15) Koulutuspoliittinen selonteko (2021)
 - 16) Perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämissuunnat (2020)
 - 17) OKM älystrategia (2013)
 - 18) Jatkuvan oppimisen parlamentaarisen uudistuksen linjaukset (2020)
 - 19) Demokratiapolitiittinen toimintaohjelma (2017)
 - 20) Avoimen tieteen ja tutkimuksen tiekartta (2014)
- ### *Hankkeet*
- 21) Digiosallisuus (2021)
 - 22) Suomi tarvitsee tietopolitiikkaa (2017)
 - 23) Eettistä tietopolitiikkaa tekoälyn aikakaudella (2018)
 - 24) Asiakasosallisuus (2015)
 - 25) Asiakasosallisuuden johtaminen (2021)
 - 26) Media- ja viestintäpolitiikan nykytila (2018)

LÄHTEET

- 6, Perri (2005). What's in a frame? Social organization, risk perception and the sociology of knowledge. *Journal of Risk Research*, 8(2), 91–118. <https://doi.org/10.1080/1366987032000081213>
- Ackoff, Russell (1989). From data to wisdom. *Journal of Applied Systems Analysis*, 16(1), 3–9.
- ACRL (2016). Association of College and Research Libraries. Framework for information literacy for higher education. Haettu sivulta <http://www.ala.org/acrl/standards/ilframework>, 23.8.2022.
- Addison, Colleen & Meyers, Eric (2013). Perspectives on information literacy: A framework for conceptual understanding. *Information Research: An International Electronic Journal*, 18(3), 1–14.
- ALA (1989). American Library Association. Presidential Committee on Information Literacy. Final report. Haettu sivulta <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential>, 23.8.2022.
- ALIA (2006). Australia Statement on information literacy for all Australians. Haettu sivulta <https://www.alia.org.au/about-alia/policies-standards-and-guidelines/statement-information-literacy-all-australians>, 23.8.2022.
- Andersen, Jack (2006). The public sphere and discursive activities: information literacy as sociopolitical skills. *Journal of Documentation*, 62(2), 213–228. <https://doi.org/10.1108/00220410610653307>
- Basili, Carla (2011). A framework for analyzing and comparing information literacy policies in European countries. *Library Trends*, 60(2), 395–418. <https://doi.org/10.1353/lib.2011.0045>
- Bradley, Cara (2013). Information Literacy Policy Development in Canada: Is It Time? *Partnership: The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research*, 8(2), 1–28. <https://doi.org/10.21083/partnership.v8i2.2489>
- Bruce, Christine & Edwards, Sylvia & Lupton, Mandy (2006). Six Frames for Information Literacy Education: a conceptual framework for interpreting the relationships between theory and practice. *Innovation in Teaching and Learning in Information and Computer Sciences*, 5(1), 1–18. <https://doi.org/10.11120/ital.2006.05010002>
- Buschman, John (2009). Information literacy, “new” literacies, and literacy. *The Library Quarterly*, 79(1), 95–118. <https://doi.org/10.1086/593375>
- Carlsson, Ulla (2019). Media and information literacy: Field of knowledge, concepts and history. Teoksessa Carlsson, Ulla (Ed.), *Understanding media and information literacy (MIL) in the digital age: A question of democracy* (s. 37–56). Göteborg: University of Gothenburg.
- Chinn, Deborah & Homeyard, Claire (2017). Easy read and accessible information for people with intellectual disabilities: Is it worth it? A meta-narrative literature review. *Health Expectations*, 20(6), 1189–1200. <https://doi.org/10.1111/hex.12520>
- Correia, Ana Maria Ramalho (2002). Information literacy for an active and effective citizenship. White Paper prepared for UNESCO, the U.S. National Commission on Libraries and Information Science (s. 1–30). Praha: Unesco. Haettu sivulta <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.109.262&rep=rep1&type=pdf> 21.9.2022
- Crawford, John (2020). Information literacy and national policy making. Teoksessa Goldstein, Stéphane (Ed.), *Informed Societies. Why information literacy matters for citizenship, participation and democracy*, (s. 111–128). Lontoo: Facet publishing.
- Drotner, Kirsten & Frau-Meigs, Divina & Kotilainen, Sirkku & Uusitalo, Niina (2017). The double bind of media and information literacy. Teoksessa Frau-Meigs, Divina & Velez, Irma & Flores Michel, Julieta (Ed.), *Public policies in media and information literacy in Europe* (269–283). Lontoo: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315628851-9>
- Eriksson-Backa, Kristina & Ek, Stefan & Niemelä, Raimo & Huotari, Maija-Leena (2012). Health information literacy in everyday life: a study of Finns aged 65–79 years. *Health informatics journal*, 18(2), 83–94. <https://doi.org/10.1177/1460458212445797>
- Fischer, Frank (2003). *Reframing Public Policy: Discursive Politics and Deliberative Practices*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/019924264X.001.0001>
- Freeburg, Darin (2017). A knowledge lens for information literacy: Conceptual framework and case study. *Journal of Documentation*, 73(5), 974–991. <https://doi.org/10.1108/JD-04-2017-0058>
- Gamson, William (1992) *Talking Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goffman, Erving (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Grizzle, Alton & Moore, Penny & Dezuanni,

- Michael & Asthana, Sanjay & Wilson, Carolyn & Banda, Fackson & Onumah, Chido (2014). *Media and information literacy: policy and strategy guidelines*. Pariisi: Unesco.
- Haasio, Ari & Harviainen, Tuomas & Savolainen, Reijo (2019). *Johdatus tiedonhankintatutkimukseen*. Helsinki: Avain.
- Haras, Catherine & Brasley, Stephanie (2011). Is information literacy a public concern? A practice in search of a policy. *Library trends*, 60(2), 361–382. <https://doi.org/10.1353/lib.2011.0041>
- Hsieh, Hsiu-Fang & Shannon, Sarah (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative health research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Horton, Forest Woody (2008). *Understanding Information Literacy: A Primer*. Pariisi: Unesco.
- Juntunen, Pekka (2010). *Politikointia ja reviiritintressejä – Puolueiden hallintoideologiat ja virkamiesten hallintoajattelu aluehallintouudistuksessa*. Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis 195. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Kakkonen, Anne & Virrankoski, Antti (2010). Implementation of the Finnish university libraries national information literacy recommendation into academic studies at the Kumpula Science Library, University of Helsinki. *New Library World*, 111(11/12), 493–502. <https://doi.org/10.1108/03074801011094868>
- Kupiainen, Reijo (2017). Lukutaidon jälkeen? Teoksessa Korhonen, Vesa & Annala, Johanna & Kulju, Pirjo (toim.), *Kehittämisen palat, yhteisöjen salat: Näkökulmia koulutukseen ja kasvatukseen* (s. 205–218). Tampere: Tampere University Press.
- Kuusisto-Niemi, Sirpa (2016). *Tiedon hallinta sosiaalihuollossa. Tiedonhallinnan paradigma opetuksen ja tutkimuksen perustana*. Itä-Suomen yliopisto. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 134.
- Laihonen, Harri (2009). *Terveysjärjestelmän johtamisen tietovirrat*. Väitöskirja. Tampereen teknillinen yliopisto, julkaisu 184.
- Limberg, Louise & Sundin, Olof & Talja, Sanna (2012). Three theoretical perspectives on information literacy. *Human IT: Journal for Information Technology Studies as a Human Science*, 11(2), 93–130
- Lindahl, Karin (2008). *Frame analysis, place perceptions and the politics of natural resource management*. Acta Universitatis Agriculturae Sueciae, 1652–6880. Uppsala: Sveriges lantbruksuniv.
- Lloyd, Annemaree (2010). Framing information literacy as information practice: site ontology and practice theory. *Journal of documentation*, (66)2, 245–258. <https://doi.org/10.1108/00220411011023643>
- Lloyd, Annemaree & Wilkinson, Jane (2016). Knowing and learning in everyday spaces (KALiEds): Mapping the information landscape of refugee youth learning in every day spaces. *Journal of Information Science*, 42(3), 300–312. <https://doi.org/10.1177/0165551515621845>
- Lloyd, Annemaree (2017). Information literacy and literacies of information: A mid-range theory and model. *Journal of Information Literacy*, 11(1), 91–105. <https://doi.org/10.1108/00220411011023643>
- Martzoukou, Konstantina & Abdi, Elham Sayyad (2017). Towards an everyday life information literacy mind-set: a review of literature. *Journal of Documentation*, 73(4), 634–665. <https://doi.org/10.1108/JD-07-2016-0094>
- Merimaa, Kertti & Lepik, Krista (2020). Information literacy on the political agenda: An analysis of Estonian national strategic documents. *Central European Journal of Communication*, 13(2 (26)), 183–201. [https://doi.org/10.19195/1899-5101.13.2\(26\).3](https://doi.org/10.19195/1899-5101.13.2(26).3)
- Nonaka, Ikujiro & Takeuchi, Hirotaka (1995). *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. New York: Oxford University Press. [https://doi.org/10.1016/0024-6301\(96\)81509-3](https://doi.org/10.1016/0024-6301(96)81509-3)
- Palsa, Lauri & Salomaa, Saara (2020). Media literacy as a cross-sectoral phenomenon: Media education in Finnish ministerial-level policies. *Central European Journal of Communication*, 13(2(26)), 162–182. [https://doi.org/10.19195/1899-5101.13.2\(26\).2](https://doi.org/10.19195/1899-5101.13.2(26).2)
- Peerson, Anita & Saunders, Margo (2009). Health literacy revisited: what do we mean and why does it matter? *Health promotion international*, 24(3), 285–296. <https://doi.org/10.1093/heapro/dap014>
- Pilerot, Ola & Lindberg, Jennifer (2011). The concept of information literacy in policy-making texts: an imperialistic project? *Library Trends*, 60(2), 338–360. <https://doi.org/10.1353/lib.2011.0040>
- Polizzi, Gianfranco (2020). Information literacy in the digital age: why critical digital literacy matters for democracy. Teoksessa Goldstein, Stéphane (Ed.), *Informed Societies. Why information literacy matters for citizenship, participation and democracy*, (s. 1–24). Lontoo: Facet publishing. <https://doi.org/10.29085/9781783303922.003>
- Rein, Martin & Schön, Donald (1996). Frame-critical policy analysis and frame-reflective policy practice. *Knowledge and policy*, 9(1), 85–104. <https://doi.org/10.1007/BF02832235>

- Rowley, Jennifer (2007). The wisdom hierarchy: representations of the DIKW hierarchy. *Journal of information science*, 33(2), 163–180. <https://doi.org/10.1177/0165551506070706>
- Rönkä, Anu-Liisa (2011). Matkapuhelinsäteily mediassa – Terveysriskikeskustelun kehysanalyysi. *Media & viestintä*, 34(2), 20–43. <https://doi.org/10.23983/mv.62913>
- Sample, Angela (2020). Historical development of definitions of information literacy: A literature review of selected resources. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(2), 102116. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102116>
- Savolainen, Reijo (2021). Information landscapes as contexts of information practices. *Journal of Librarianship and Information Science*, 53(4), 655–667. <https://doi.org/10.1177/0961000620982359>
- Sayers, Richard (2006). *Principles of Awareness-Raising for information literacy: a case study*. Bangkok: Unesco.
- Schön, Donald, & Martin Rein (1994). *Frame reflection: Toward the resolution of intractable policy controversies*. New York: Basic Books. <https://doi.org/10.21832/9781847693549-008>
- STN Literacy 2020. Tiedon lukutaito ja tietoon perustuva päätöksenteko (LITERACY). Haettu sivulta [https://www.aka.fi/strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus-pahkinankuossa/ohjelmat-ja-hankkeet/literacy/](https://www.aka.fi/strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus-pahkinankuossa/ohjelmat-ja-hankkeet/literacy/), 23.8.2022.
- Street, Brian (2011). What’s “new” in New Literacy Studies? Critical approaches to literacy in theory and practice. *Current Issues in Comparative Education* 5(2), 77–91.
- Sturges, Paul & Gastinger Almuth (2010). Information literacy as a human right. *Libri*, 60(3), 193–202. <https://doi.org/10.1515/libr.2010.017>
- Tuominen, Kimmo & Savolainen, Reijo & Talja, Sanna (2005). Information literacy as a socio-technical practice. *The Library Quarterly*, 75(3), 329–345. <https://doi.org/10.1086/497311>
- Turpeinen, Taina (2013). *Sähköinen asianhallinta prosessiohjauksen välineenä*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Virkus, Sirje (2013). Information literacy in Europe: Ten years later. Teoksessa Kurbanoglu, Serap & Grassian, Esther & Mizrachi, Diane & Catts, Ralph & Špiranec, Sonja (Eds.), *Worldwide Commonalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice* (s. 250–257). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-03919-0_32
- Virtanen, Turo (1995). Toimintapolitiikan tietäminen ja implementaatio: Toimintapolitiikan tulkitseminen normiproposition todentamisena. *Hallinnon tutkimus*, 14(1), 18–37
- Wagner, Martina (2019). Understanding MIL: Mapping Media and Information Literacy (MIL) in Sweden Public policies, activities and stakeholders. Teoksessa Carlsson, Ulla. (Ed.), *Understanding Media and Information Literacy (MIL) in the Digital Age: A Question of Democracy* (s. 87–95). Göteborg: University of Gothenburg.
- Wahlstedt-Niskanen, Pirta (2020). *Kriittinen lukutaito poliittisessa päätöksenteossa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Whitworth, Andrew (2014). *Radical information literacy: Reclaiming the political heart of the IL movement*. Oxford: Chandos Publishing. <https://doi.org/10.1533/9781780634296.2.167>
- Whitworth, Andrew (2011). Empowerment or instrumental progressivism? Analyzing information literacy policies. *Library trends*, 60(2), 312–337. <https://doi.org/10.1353/lib.2011.0039>
- Zimmerman, Margaret (2020). Information literacy as a social justice issue: Where’s the research? *Journal of Information Ethics*, 29(1), 45–64.